

Міністерство освіти і науки України
Херсонський державний університет
Факультет психології, історії та соціології
Кафедра історії, археології та методики викладання

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директорка з навчальної та науково-педагогічної роботи,
голова науково-методичної ради
Дар'я МАЛЬЧИКОВА
«07» березня 2024 р.

Програма атестації здобувачів вищої освіти

Комплексний екзамен за фахом

Модуль 1 «Історія України»
Модуль 2 «Всесвітня історія»
Модуль 3 «Археологія»

Галузь знань 03 Гуманітарні науки
Спеціальність 032 Історія та археологія
Освітня програма Історія та археологія
Рівень вищої освіти перший (бакалаврський)
Форма навчання денна

ПОГОДЖЕНО

на засіданні науково-методичної ради
факультету психології, історії та соціології

Голова НМР Наталія ТАВРОВЕЦЬКА
«07» березня 2024 р., протокол № 7

Івано-Франківськ, 2024 р.

Затверджено на засіданні кафедри
історії, археології та методики викладання
Протокол № 12 від 13 лютого 2024 р.

Завідувачка Наталя КУЗОВОВА
(Підпис)

Підготовка до атестації та атестація здобувачів вищої освіти

Галузь знань: **03 Гуманітарні науки**

Спеціальність: **032 Історія та археологія**

Освітня програма **Історія та археологія**

Рівень вищої освіти **перший (бакалаврський)**

Форма навчання: **денна**

Пояснювальна записка:

Сучасні умови роботи історика та археолога вимагають від випускників спеціальності 032 Історія та археологія:

- глибокого знання новітніх здобутків історичної науки;
- національної самосвідомості майбутніх спеціалістів, високих морально-етичних переконань;
- навичок наукового аналізу, спрямованих на забезпечення самостійного осмислення закономірностей історичного розвитку;
- практичних навичок роботи з історичними джерелами з історії, навчальною, методичною і науковою літературою;
- умінь застосовувати набуті знання з історії України, всесвітньої історії та археології у майбутній професійній діяльності.

Рекомендована програма атестації складена на основі освітньо-професійної програми Історія та археологія, Стандарту вищої освіти зі спеціальності 032 Історія та археологія, програм навчальних дисциплін, що забезпечують підготовку за спеціальністю 032 Історія та археологія першого (бакалаврського) рівня.

Програма атестації на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр» містить перелік рекомендованої літератури та критерії оцінювання

Програмні компетентності	
Інтегральна компетентність	Здатність розв'язувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми історії та археології у процесі професійної діяльності або навчання, що передбачає застосування теорій і методів гуманітарних та соціальних наук та характеризується комплексністю і невизначеністю умов.
Загальні компетентності (ЗК)	<ol style="list-style-type: none">1. Здатність реалізувати свої права і обов'язки як члена суспільства, усвідомлювати цінності громадянського (вільного демократичного) суспільства та необхідність його сталого розвитку, верховенства права, прав і свобод людини і громадянина в Україні.2. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.3. Здатність до абстрактного мислення, аналізу і синтезу.4. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.5. Здатність спілкуватися іноземною мовою.6. Здатність до пошуку та аналізу інформації з різних джерел.7. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми.8. Здатність застосовувати знання в практичних ситуаціях.9. Здатність бути критичним і самокритичним.

<p>Фахові компетентності спеціальності (ФК)</p>	<p>10. Здатність працювати в команді</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Усвідомлення взаємозв'язку між фактами, подіями, явищами і процесами в минулому та сучасності. 2. Усвідомлення відмінностей в історіографічних поглядах різних періодів та в різних контекстах. 3. Усвідомлення соціальних функцій історика, розуміння можливості використання історії для досягнення політичних цілей, в тому числі наслідків зловживання історією. 4. Здатність використовувати у професійній діяльності наукові праці та інформаційно-довідкові видання (бібліографічні довідники, путівники до архівних фондів, архівні описи тощо), сучасні інформаційнопошукові системи. 5. Здатність відшукувати необхідні для освітньої та наукової діяльності історичні джерела (архівні та опубліковані документи, етнографічні, картографічні матеріали, музейні експонати, археологічні артефакти і т. п.). 6. Здатність використовувати релевантні методи опрацювання історичних та археологічних джерел, зокрема інструментарій спеціальних історичних дисциплін, а також сучасні інформаційні технології для обробки історичних даних. 7. Здатність використовувати фахові знання та професійні навички для виявлення, охорони та популяризації історикокультурної спадщини. 8. Здатність використовувати у фаховій діяльності знання гуманітарних та соціальних наук, вміння аналізувати, оцінювати і прогнозувати політичні, економічні, культурні й соціальні події та явища. 9. Здатність працювати з історичними текстами і документами, коментувати, анотувати їх відповідно до певних критеріїв; презентувати і обговорювати результати наукових досліджень. 10. Здатність вільно оперувати спеціальною термінологією. 11. Здатність здійснювати та організовувати археологічну діяльність. 12. Здатність робити відбір та прийняття на збереження артефактів і документів у відповідності до нормативів, організовувати археографічну діяльність, роботу в архівах та музеях, державних наукових та науководослідних установах у відповідності з прийнятими правилами та нормами.
<p>7 – Програмні результати навчання</p>	
<ol style="list-style-type: none"> 1. Знати найважливіші факти історичного минулого українського народу і історії людства загалом, а також мати більш глибокі знання про певний історичний період або проблему. 2. Розуміти контекст і причини відповідних історичних подій та використовувати ці знання у професійній діяльності. 3. Знати основні підходи до вивчення вітчизняної та світової історії, принципи і методи історичного пізнання, основні типи і види історичних джерел. 4. Володіти понятійно-категоріальним апаратом історичної науки, професійно оперувати науковими термінами, прийнятими у фаховому середовищі. 5. Вміти працювати з письмовими, речовими, етнографічними, усними, архівними та іншими історичними джерелами. 6. Виявляти взаємозв'язки між процесами у минулому та на сучасному етапі, аналізувати суспільні процеси в історії України у контексті європейської та світової історії. 7. Розуміти і виявляти відмінності в історіописанні, поглядах на минуле представників різних епох та у різних контекстах. 	

8. Брати участь у плануванні та виконанні наукових досліджень у сфері історії, презентувати результати досліджень, аргументувати висновки.
9. Мати навички організації практичного вирішення питань історичної пам'яті та охорони матеріальної й нематеріальної культурної спадщини України.
10. Застосовувати сучасні методики у процесі популяризації історії та археології, а також здійсненні різних видів педагогічної діяльності.
11. Здійснювати аналіз ситуацій з урахуванням історичного контексту та/або історичних передумов.
12. Здійснювати комунікацію з професійних питань з представниками наукових, громадських, релігійних і національно-культурних організацій і спільнот.
13. Розуміти загальні та специфічні риси історичного розвитку різних регіонів України, Європи та світу, фактори, що зумовлюють різноманіття культур та національних спільнот, ефективно співпрацювати з носіями різних історичних та культурних цінностей.
14. Вміти акумулювати та поширювати кращий досвід професійної діяльності, інтегрувати досягнення інших наук для вирішення актуальних проблем історії та археології.

Модуль 1 «Історія України»

Первісна доба на території України

Поява людини на території України. Розвиток господарсько-побутових комплексів мисливців на мамонтів, мисливців на бізонів та коней, мисливців на північного оленя та мисливців прильодовикових гір.

Характеристика змін мисливства та розвиток нових галузей господарства у мезолітичну добу. Загальні та специфічні риси розвитку кременевої індустрії.

Неолітична революція, проникнення в Україну землеробсько-скотарського населення. Мідно-бронзовий вік. Трипільська культура.

Первісні форми співжиття. Розвиток первісного мистецтва. Пам'ятки кам'яного віку на території нашого краю.

Античні колонії Північного Причорномор'я за писемними й археологічними джерелами

Колонізація греками Північного Причорномор'я, формування основних зон колонізації. Полісна система. Розвиток господарства, торговельних зв'язків, матеріальної і духовної культури, ідеології грецького населення Північного Причорномор'я.

Територія українського Причорномор'я під владою Риму. Історична доля античних держав на території України.

Східні слов'яни у V – IX ст.

Характер господарства, побуту, ремесла, типу поселень та поховального обряду, мистецтва і вірувань давніх слов'ян за матеріалами Київської, Празької, Колочинської і Пеньківської культур.

Антський племінний союз. Східнослов'янські племена і державно-племінні союзи VI – IX ст. Еволюція суспільного устрою східних слов'ян. Територіальна громада. Поява приватної власності. Взаємовідносини східних слов'ян із сусідніми народами. Система оборонних споруд.

Виникнення та розквіт Давньоруської держави. (кін. X – сер. XI ст.) Теорії походження Київської Русі

Особливості державотворчого процесу у Східній Європі. Соціально-економічні та суспільно-політичні фактори об'єднання східних слов'ян. Роль Києва в процесі консолідації східнослов'янських племен.

Формування руської держави. Назва «Русь» в джерелах та історіографії. Теорії походження державності на Русі.

Характерні особливості суспільного ладу Київської Русі. Привілейовані та непривілейовані суспільні верстви населення Русі наприкінці IX – у першій третині XIII ст. Еволюція соціальної структури населення Русі (кінець IX – перша третина XIII ст.). Наукові дискусії про стану систему давньоруського суспільства.

Політична роздробленість Київської Русі (др. третина XI – сер. XIII ст.)

Передумови роздробленості Русі та її політичне оформлення. Формування нової політичної організації руських земель та структури влади, зміни статусу Києва та нових політичних центрів, династичні зв'язки. Розвиток економіки та культури князівств.

Міжусобні війни та боротьба за владу в князівствах. Вплив сусідніх держав на політичний та економічний розвиток князівств. Процес етнічного розвитку в умовах роздробленості, проблема давньоруської народності в історіографії.

Галицько-Волинська держава – спадкоємиця Київської Русі

Політико-територіальне оформлення Волинського і Галицького князівств, становлення правлячих династій. Характеристика особливостей економічних та соціальних структур цих князівств. Процес завоювання волинськими князями Романом і Данилом Галичини. Взаємовідносини галицько-волинських князів з Польщею, Угорщиною, Ордою, Литвою та Орденом. Політика галицько-волинських князів щодо розбудови державницьких інститутів та боротьба за гегемонію в Русі. Причини занепаду

Галицько-Волинської держави.

Українські землі в складі Литви і Польщі (сер. XIV – сер. XVI ст.)

Завоювання Галичини Польщею. Процес інкорпорації галицьких земель в політичний простір Польщі. Поглинення українських земель Литвою. Український фактор у литово-польському та литово-московському протистоянні. Політичний розвиток українських земель у складі Великого князівства Литовського та роль української еліти в політичній боротьбі та громадянських конфліктах. Формування нової соціальної структури на землях України та її правове оформлення. Релігійний та культурний розвиток земель України в складі Литви і Польщі.

Утворення Кримського ханства та його експансія на Українські землі

Виокремлення Кримського улусу зі складу Золотої Орди. Формування династії Гіреїв. Політична організація Кримського ханства та його соціальна та етнічна структура. Характер економіки населення Криму. Походи на землі України та їх наслідки. Шляхи та механізми нападів, організація системи работоргівлі та її вплив на населення Кримського ханства. Роль християнських народів у розвитку ханства (феодорити, генуезці). Вторгнення в Крим турків, формування васальної залежності від Османської імперії.

Українські землі в складі Речі Посполитої (сер. XVI – сер. XVII ст.)

Передумови, процес укладання та умови Люблінської унії. Реколонізація магнатами і шляхтою Південного Подніпров'я. Формування нових тенденцій в економіці. Подальше закріпачення селянства. Розвиток міст і Магдебурзького права. Релігійна ситуація в Україні, розгортання процесів протистояння між католиками та православними, формування в українському православному просторі прозахідно орієнтованої уніатської церкви. Формування нових осередків освіти і культури. Український фактор у протистоянні Речі Посполитої і Московської держави.

Феномен українського козацтва: генезис, характерні ознаки та особливості

Передумови та географія формування козацтва. Соціальні джерела формування козацтва та його місце в соціальній структурі суспільства. Оформлення Коша Війська Запорозького, військова та територіальна організація запорожців. Основні галузі господарства та формування інституту власності. Умови життя та побут запорожців. Процес виокремлення реєстрового козацтва, його особливості, політико-правовий та соціально-економічний статус. Роль козацтва у боротьбі з турецько-татарською експансією, у московсько-польському протистоянні, у глобальному протистоянні християнського та мусульманського світів. Антипольські повстання козацтва, боротьба за розширення прав і привілеїв, захист православ'я та національних традицій українців.

Утворення Запорозької Січі, внутрішній устрій та організація

Виникнення реєстрового козацтва. Причини та наслідки козацьких повстань другої половини XVI ст. Гетьман П. Конашевич-Сагайдачний, організаційне й суспільно-політичне оформлення козацтва, державотворчі тенденції в діяльності козацтва. Запорозьке козацтво в зарубіжних походах і битвах.

Наступ магнатів і шляхти на козацькі права і вільності. Козацькі повстання 20-30-х років XVII ст. Ординація 1638 року. Організація Війська Запорозького.

Українська національна революція середини – другої половини XVII ст. Писемні джерела та історіографія проблеми

Передумови та особливості Визвольної війни.

Періодизація війни та її висвітлення в історіографії. Зміст основних етапів війни. Бойові операції, їх політичні і соціальні наслідки.

Типи, характер, інформаційна насиченість, автентичність та історія дослідження писемних джерел, визначні дослідники історії Визвольної війни українського народу середини XVII ст.

Зміни соціально-економічної системи України в результаті української національної революції середини – другої половини XVII ст.

Зміна соціального складу населення України в період Визвольної війни. Форми землеволодіння. Зміни в становищі шляхти. Перетворення козацтва у привілейований стан

суспільства, місце козацької старшини в соціальній структурі населення. Посилення ролі православного духовенства. Соціальні завоювання селянства. Розширення прав і привілеїв міщанства та купецтва.

Формування та розвиток української державності в XVII ст.

Ліквідація старого державного ладу і зародження української козацької держави, її територія і адміністративно-територіальний устрій. Зборівський (1649 р.) та Білоцерківський (1651 р.) договори. Органи влади держави Б. Хмельницького, їх структура і функції. Дипломатична діяльність. Збройні сили.

Політичні та правові проблеми переходу України під протекторат Московської держави. Березневі статті (1654 р.). Україна у політичних планах Росії, Польщі і Туреччини. Віленське перемир'я (1656 р.), Гадяцький трактат (1658 р.), Переяславські статті (1659 р.). Слободищенський трактат (1660 р.) і розчленування України.

Доба Руїни в історії України

Політика гетьманів Правобережжя і Лівобережжя, Запорозької Січі. Міждержавні договори другої половини XVII ст. як прояв наступу на автономію України: Батуринські (1663 р.) та Московські (1665 р.) статті, Андрусівський перемир'я (1667 р.), Глухівські (1669 р.) та Конотопські (1672 р.) статті, Бучацький (1672 р.) та Бахчисарайський договір (1681 р.), Вічний мир (1686 р.), Коломацькі статті (1687 р.). Зміни в адміністративно-політичному устрої Гетьманщини. Підкорення Київської митрополії Московським патріархатом.

Колоніальна політика Російської імперії щодо України у XVIII ст.

Україна у Північній війні (1700-1721 рр.) та російсько-турецькій війні 1710-1711 рр. Україна у російсько-турецькій війні 1735-1739 рр., Белградський мир. Україна у війні Росії проти Барської конфедерації (1768-1772 р.), перший поділ Польщі. Вплив "Грецького проекту" Катерини II на Україну. Російсько-турецькі війни 1768-1774 рр. та 1787-1791 рр. Кючук-Кайнарджійський та Ясський мир.

Політичне становище Правобережної і Лівобережної України та Запорозької Січі на початку XVIII ст. Обмеження автономії України після переходу І. Мазепи на бік Карла XII, зруйнування Чортомлицької Січі. Кам'янська та Олешківська Січі. Інкорпораційна політика царизму. Утворення Малоросійської колегії.

Друга ліквідація гетьманства і політика Правління гетьманського уряду. Заснування Нової Січі: військова структура і адміністративно-територіальне управління.

Друга Малоросійська колегія. Адміністративні зміни на Слобожанщині. Утворення на козацьких вольностях колоній іноземців. Українські землі у міждержавних угодах другої половини XVIII ст., територіальні й адміністративні зміни. Ліквідація Запорозької Січі, полково-сотенного та судового устрою Гетьманщини. Утворення Чорноморського козацтва. Переселення козаків на Кубань.

Правобережна Україна наприкінці XVII – XVIII ст.

Винищення козацтва на Правобережжі. Посилення традицій пропольської орієнтації верхівки українського суспільства. Нові тенденції в промисловості та сільському господарстві. Наростання експлуатації селянства. Загострення соціального протесту та посилення антипольських настроїв. Зародження і розгортання гайдамацького руху. Українське питання у російсько-польських відносинах першої та другої третини XVIII ст. Поглинення Правобережної України Російською імперією та просування на її терени російської адміністративно-правової та соціальної системи. Розгортання русифікаторських тенденцій, викорінення західноєвропейської традиції.

Культура України наприкінці XVII – XVIII ст.

Розвиток нових елементів культури господарювання в промисловості, торгівлі та сільському господарстві. Формування нової побутової культурної традиції на засадах розвитку унікальної соціальної групи – козацтва. Активізація освітянського та культурного життя, розширення мережі колегіумів та інших навчальних закладів і друкарень. Зрушення в науковій сфері. Переворот в літературі з переходом від релігійної традиції сюжету до світської, зміни в музичній культурі та подальший розвиток українського театру.

Негативний вплив на традиційну культуру політики спольщення та русифікації.

Соціально-економічний розвиток українських земель в XIX – на поч. XX ст.

Проблеми аграрного розвитку українських земель наприкінці XVIII – у першій половині XIX ст. Шляхи розвитку поміщицького та селянського господарств у дореформену добу. Стан сільськогосподарського виробництва в Україні. Степова Україна як особливий сільськогосподарський регіон.

Аграрні реформи 1840-1860-х років та особливості їх впровадження в Україні. Столипінська аграрна реформа.

Особливості процесу індустріалізації економіки України. Іноземний і вітчизняний капітал в економіці України. Модернізація промислового виробництва. Транспортні системи і шляхи сполучення в процесі економічної модернізації України. Банки і торговельні біржі в господарському житті України. Урбанізаційні процеси. Місто і міське життя. Формування ознак індустріального суспільства в Україні.

Дискусія про місце української економіки в імперській системі.

Проблеми національно-духовного відродження на українських землях наприкінці у XIX ст.

Національна політика російського та австрійського (австро-угорського) урядів. Особливості національно-політичної свідомості українського народу. Українське національне відродження: поняття, періодизація, особливості. Народолюбство як теорія і практика українського національного руху.

Політизація національного руху в Україні наприкінці XIX – на початку XX ст.

Партійно-політична структура українського національного руху. Український молодіжний рух 80-90-х років XIX ст. Особливості ідеології і практичної діяльності українських партій: а) соціалістичної і соціал-демократичної течій; б) ліберально-демократичної течії; в) націонал-радикальної течії. Українські та загальнодержавні політичні партії: грані взаємодії. Українське питання в імперських парламентах.

Територія України у геополітичних конфліктах 1914-1920-го років

Україна в Першій світовій війні: плани воюючих сторін щодо земель України. Воєнні дії на території України. Національно-визвольний рух в умовах війни. ТУП. “Спілка визволення України”. Антиукраїнська політика у Галицько-Буковинському губернаторстві. Українські січові стрільці. Антивоєнний рух народних мас.

Боротьба за українську державність у 1917-1918-му роках

Становище в Україні після Лютневої революції 1917 р. Утворення Центральної Ради, рад робітничих, селянських та солдатських депутатів. Система влади в українських губерніях Росії після утворення Тимчасового Уряду.

Липнева криза Тимчасового уряду та утворення української автономії.

Ставлення різних політичних сил та партій України до збройного повстання у Петрограді в жовтні 1917 р. Боротьба проти органів Тимчасового уряду в Україні, збройні повстання. Утворення УНР. Виникнення в Україні радянського уряду. Війна Радянської Росії проти УНР. IV Універсал. Конституція УНР. Криза Центральної Ради навесні 1918 р.

Українська Держава гетьмана П. Скоропадського: внутрішня, зовнішня, національно-культурна політика. Новий етап збройного протистояння політичних сил України. Утворення Директорії. Відновлення УНР.

Революційні події 1918 р. на західноукраїнських землях. Політичні партії Східної Галичини. Утворення ЗУНР. Акт злуки 22 січня 1919 р

Боротьба за українську державність у 1919-1920-му роках

Встановлення влади рад в Україні на початку 1919 р. Декларація радянського уряду України від 25 січня 1919 р. III Всеукраїнський з'їзд рад. Перша радянська конституція України. Політика „воєнного комунізму”. Падіння радянської влади під натиском військ С. Петлюри та А. Денікіна.

Боротьба урядів УНЗ та ЗУНР з Добровольчою армією А. Денікіна.

Розгромом денікінських військ у Наддніпрянській Україні, третє відновлення радянської влади.

„Варшавський договір” (21-24 квітня 1920 р.). Польсько-петлюрівська боротьба проти радянської влади в Україні. Ризький мирний договір (18 березня 1921 р.).

Основні уроки української національної революції. Оцінка політичних процесів 1917-1920-го років в Україні в історіографії.

Україна в складі СРСР (1922-1939 рр.)

Соціально-економічне і політичне становище України на початку 1920-х років. Перехід до нової економічної політики, її втілення в Україні: аграрна політика держави, сутність госпрозрахунку, НЕП у промисловості, трестування промисловості, проблема безробіття.

Позиції лідерів державної партії щодо майбутнього напрямку соціально-економічної політики. Сталінський курс на “всеосяжну колективізацію” селянських засобів виробництва. Голодомор. Курс на індустріалізацію країни. Криза непу. “Ножиці цін”. Хлібозаготівельні кризи. Згорання нової економічної політики. Курс на “розгорнуте будівництво соціалізму по всьому фронту”. П’ятирічки.

Західноукраїнські землі у 20-30-ті рр. ХХ ст.

Політична географія Західноукраїнських земель. Українське питання на міжнародних форумах після Першої світової війни. Зміна політики Польщі щодо українського населення у 20-х рр. Політика пацифікації. Статус українського населення в складі Чехословаччини та Румунії. Колонізаторська політика метрополій на західноукраїнських землях.

Економічне життя: розвиток промисловості, сільського господарства, торгівлі, кооперативний рух та кооперативне будівництво в Західній Україні. Політична палітра західноукраїнського суспільства. Формування радикального націоналістичного руху, розгортання політичного терору ОУН. Наростання поміркованого руху та пошук компромісу з правлячими колами Польщі та Чехословаччини. Західні українці в умовах розгортання Другої світової війни.

Україна в роки Другої світової війни

Українське питання в міжнародній політиці напередодні та на початку Другої світової війни. Включення західноукраїнських земель до складу УРСР та їх радянізація.

Напад Німеччини та її союзників на СРСР. Оборонні бої Південно-Західного і Південного фронтів у 1941-1942 рр. Адміністративний устрій окупованої України, німецький окупаційний режим. Діяльність радянського підпілля і партизанських загонів.

Звільнення України від окупантів у 1943-1944 рр.: основні військові операції. Зміни тактики військово-політичної боротьби націоналістів у ході Другої світової війни. Особливості відбудови народного господарства України в умовах війни. Демографічні, економічні та політичні наслідки війни для України. Внесок українського народу в розгром нацистської Німеччини.

Основні тенденції соціально-економічного розвитку УРСР у 1945-1990-му рр.

Відбудова народного господарства УРСР у повоєнний період. Голод 1946-1947 рр. Насильницька колективізація в західних областях України.

Реформи М. С. Хрущова, їх значення для України: заходи щодо удосконалення управління і модернізації промисловості, спроби подолання кризи в сільському господарстві УРСР, участь населення України в освоєнні східних регіонів СРСР і цілинних земель. Реформи середини 1960-х років.

Деформації в структурі економіки України. Наростання екологічної небезпеки. Екстенсивний розвиток сільського господарства. Шкідливість кампанії щодо ліквідації “неперспективних” сіл. Україна в єдиному народногосподарському комплексі СРСР.

Спроби М. С. Горбачова реформувати суспільство на шляхах прискорення, перебудови, гласності. Економічна політика Центрального уряду і Україна. Чорнобильська катастрофа та її наслідки.

Опозиційний рух в УРСР у середині 1940-х – першій половині 1980-х років

Причини виникнення дисидентського руху в Україні, характеристика головних напрямків: самостійницький (радикальний), національно-культурницький (ліберальний), соціально-економічний, правозахисний рух, релігійна опозиція. Основні етапи розвитку дисидентського руху в Україні, його основні представники. Форми виявлення протесту. Зародження руху “шістдесятників”, їх роль у національно-культурному житті.

Основні напрямки розбудови суверенної Української держави

Спроба серпневого (1991 р.) перевороту у Москві та його наслідки для України. Схвалення Верховною Радою УРСР Акту проголошення незалежності України. Заборона діяльності КПУ. Загальноукраїнський референдум 1 грудня 1991 р. і вибори Президента України. Денонсація Договору 1922 р. про утворення СРСР. Угода про Співдружність незалежних держав. Створення правової бази розвитку України та інститутів державності. Прийняття Конституції України.

Затвердження Верховною Радою України нормативних актів для реформування економіки. Зниження темпів промислового і сільськогосподарського виробництва. Криза кредитно-фінансової системи. Наростання інфляційних процесів і соціальної напруженості.

Труднощі національно-культурного відродження, розвитку науки, освіти, духовності. Міжнаціональні відносини і їх правове регулювання в Україні. Кримська автономія.

Формування багатопартійності в Україні. Класифікація політичних партій і об'єднань, їх платформи у виборах до Верховної Ради України 1994 року. Кампанія 2004 р. по виборах Президента України. Обрання Президентом В. Ющенка, його соціально-економічна та політична платформа, кроки по її реалізації. Вибори до Верховної ради України в березні 2006 р. та їх результати.

Парламентські вибори 2012 р., їх результати та наслідки.

Погіршення соціально-економічної ситуації та загострення політичної боротьби наприкінці 2013 – на початку 2014 року: причини та наслідки. Непослідовність та прорахунки зовнішньополітичного курсу України.

«Революція гідності»: рушійні сили та основні етапи. Дострокові президентські вибори (травень 2014 р.). Програма діяльності П. Порошенка.

Загострення соціально-політичної ситуації на Півдні та Сході України. Збройні конфлікти на Донбасі. Окупація Автономної республіки Крим Російською Федерацією. Дострокові парламентські вибори (жовтень 2014 р.) та їх результати. Необхідність розробки та прийняття нової редакції Конституції. Вибори в органи місцевого самоврядування (жовтень-листопад 2015 року).

Концепція зовнішньої політики України. Визнання України зарубіжними державами, встановлення дипломатичних відносин, входження у світове співтовариство. Набуття Україною без'ядерного статусу. Україна у складі Співдружності незалежних держав. Зовнішньополітичні акції України. Участь України у міжнародних організаціях.

Російсько-українська війна

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Україна в міжцивілізаційних дискурсах античності, середньовіччя та раннього модерну / Відп. ред. В. Смолій. НАН України. Інститут історії України. - Київ: Інститут історії України, 2022.- 568 с. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0017071.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
2. Віднянський С. В., Лисенко О. Є., Мартинов А. Ю. Український проєкт. Цивілізаційні frontiри та соціокультурні екстрими ХХ - початку ХХІ століть. Аналітична доповідь / НАН України. Інститут історії України. - Київ: Інститут історії України, 2022. -128 с. Режим доступу:

- http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0017072.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
3. Шандра В., Аркуша О. Україна в XIX столітті: людність та імперії / НАН України. Інститут історії України. - Київ: Академперіодика, 2022. 436 с.- 96 с. іл.- (Україна. Нариси історії). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016941.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
 4. Плохій С. Брама Європи. Історія України від скіфських воєн до незалежності / Пер. з англ. Р. Ключко. - Харків, 2016. - 496 с. Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/11082.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1

Допоміжна література

1. Водотика С. Г. Від неоліту до початку великого переселення народів: Давня історія Херсонщини. - 14 др. арк. Херсон: Айлант, 2019. - 248 с.
2. Водотика С. Г., Чуднова С. Г. Історія адміністративно-територіального устрою Херсонщини: Навч. посібник. Херсон: Вид-во ФОП Вишемирський В. С., 2019. - 60 с. Водотика С.Г., Менделенко В.В., Волосевич І.І., Савенок Л.А.
3. Писемна давня історія Херсонщини. Кочовий світ Херсонщини. Навчально-методичний посібник. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2021. - 166 с.
4. Водотика С.Г., Савенок Л.А. Давня історія Херсонщини. Дописемна історія Херсонщини. Навчально-методичний посібник для студентів денної (заочної) форми навчання спеціальності 032 Історія та археологія, 014.03 Середня освіта (Історія) рівня вищої освіти «бакалавр». Херсон: ТОВ Айлант, 2019. - 132 с.
5. Водотика, С. Г. Нарис історії Херсонщини. Давній час. Наук.-попул. нарис [Текст] / С. Водотика. – Київ : Видавець О. Філюк, 2016. – 234 с.
6. Водотика, С. Г. Українці в арміях світу / Сергій Водотика, Тетяна Водотика. - Херсон : Віват, 2020. - 256 с.
7. Кузовова Н.М. Голодомор 1932–1933 років на Херсонщині : монографія. Університетська книга, 2023. - 372 с.
5. Єфіменко Г. Г., Кульчицький С. В., Пиріг Р. Я., Скальський В. В., Якубова Л. Д. Україна й українці в постімперську добу (1917–1939) / НАН України, Ін-т історії України. - Київ: Академперіодика, 2021. - 620 с., 124 с. іл. - (Україна. Нариси історії). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016476.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
6. Даниленко В. М., Крупина В. О., Кульчицький С. В., Лисенко О. Є., Стяжкіна О. В., Якубова Л. Д. Україна в епіцентрі протистояння світових систем (1939–1990) / НАН України, Ін-т історії України. - Київ: Академперіодика, 2021. - 544 с., 96 с. іл. - (Україна. Нариси історії). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016477.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
7. Головка В. В., Якубова Л. Д. Україна і виклики посттоталітарного транзиту (1990–2019) / НАН України, Ін-т історії України. - Київ: Академперіодика, 2021. - 592 с., 48 с. іл. - (Україна. Нариси історії). Режим доступу: http://resource.history.org.ua/cgi-bin/eiu/history.exe?C21COM=2&I21DBN=ELIB&P21DBN=ELIB&Image_file_name=book/0016478.pdf&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
8. Літопис цивільного спротиву Херсона у вимірах повно масштабної агресії росії проти України у 2022 році / упоряд. О. В. Черемісін. Суми : Університетська книга, 2023. - 482 с.
9. Павленко В.Я. Запорозьке козацтво на території Херсонщини. Вид. 2 доповнене. - Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2014. - 79 с.

10. Регіональна історія України: Збірник наукових статей / Гол. ред. В. Смолій; Відп. ред. Я. Верменич. НАН України. Інститут історії України, Відділ історичної регіоналістики. - Вип. 7. - Київ: Інститут історії України, 2013.- 234 с.
11. Реєнт О. Лисенко О. «Історичні зошити». Огляд видань інститут історії НАН України. - Київ. 1997.
12. Херсон 2022: з Україною в серці. Упорядники: Михайленко Г.М., Черемісін О.В. Херсон: Університетська книга, 2024. - 306 с.
13. Херсонщина: від найдавніших часів до сьогодення. Навчально-методичний посібник для вищих та загальноосвітніх навчальних закладів / Цибуленко Л.О., Водотика С.Г., Батенко Г.В., Кузовова Н.М., Павленко В.Я., Цибуленко Г.В. - Херсон, 2017. - 416 с.
14. Ричка В. М. «...И просвети ю крещеньем святым» (Християнізація Київської Русі) / НАН України. Інститут історії України, Центр досліджень з історії Київської Русі. - Київ: Інститут історії України, 2013. - 222 с.
15. Черкас Б. Західні володіння Улусу Джучи: політична історія, територіально-адміністративний устрій, економіка, міста. (XIII–XIV ст.) / Відп. ред. В. А. Смолій. НАН України. Інститут історії України. - Київ: Інститут історії України, 2014. - 387 с.

Інформаційні ресурси

1. Сайт Інститут історії України НАН України: <http://history.org.ua/uk>
2. Офіційний веб-портал Державної архівної служби України: <https://archives.gov.ua/ua/>
3. Сайт Національна бібліотека України ім. І.В. Вернадського: <http://www.nbuv.gov.ua/>
4. Електронний репозитарій Херсонського державного університету. Режим доступу: https://www.kspu.edu/About/DepartmentAndServices/Library/Resource_2017/Digital_resources_2017/eKhSUIR_2017.aspx

Модуль 2 «Всесвітня історія»

Виникнення людини (антропогенез)

Загальні питання антропосоціогенезу. Походження людини – антропогенез. Критерії людини. Місце людини в зоологічній систематиці та антропологічна ланка людини. Рушійні сили процесу антропогенезу. Ранні етапи антропогенезу. Найдавніші витоки людини. Австралопітеки – безпосередні попередники людей. Час та місце олюднення. Габіліси. Олдувайська археологічна культура. Найдавніші люди. Фізичний тип архантропа. Фізичний тип палеоантропа. Роль неандертальців у формуванні людини сучасного фізичного типу.

Час і місце формування неоантропа. Завершення процесу антропогенезу та виникнення людини сучасного типу. Фізичний тип неоантропів. Поширення первісної ойкумени та заселення людиною Америки та Австралії. Расогенез. Фізичний тип представників монголоїдної, європеїдної, екваторіальної рас.

Виникнення людського суспільства.

Основні форми соціальної організації в первісності

Історична періодизація історії первісного суспільства. Виникнення людського суспільства – соціогенез. Праобщина. Роль колективного полювання у виникненні праобщини. Виникнення мислення та мови. Витоки ідеологічних уявлень. Проблема неандертальських поховань. Витоки образотворчого мистецтва. Становлення колективізму. Статеві відносини в праобщині.

Виникнення первісної общини. Становлення екзогамії та роду. Співвідношення понять "рід" та "община". Рід як перша форма соціальної організації людства. Еволюція соціально-економічних відносин у первісній общині. Шлюб та сім'я. Потестарна організація влади та управління. Мононорми.

Подальший розвиток потестарної організації. Еволюція виробництва та обміну, виникнення приватної власності, соціального і майнового розшарування, класоутворення. Зародження та ранні форми експлуатації. Передумови становлення держави і права – політогенез. Механізми та шляхи становлення держави: військовий, аристократичний, плутократичний.

Загальна характеристика форм соціальної організації на основних етапах первісної історії: праобщина (первісне людське стадо, епоха становлення первісного суспільства, етап антропосоціогенезу); первісна община (родовий лад, епоха розквіту первісного суспільства), яка поділяється на ранньопервісну та пізньопервісну общину; сусідсько-територіальна або первісна сусідська, або протоселянська община (епоха розкладу первісного суспільства, епоха політогенезу, епоха класоутворення).

Стародавній Єгипет: особливості соціально-економічного та політичного розвитку

Утворення централізованої держави. Фараон і його деспотична влада. Релігійна ідеологія. Роль жрецтва в Єгипті. Система давньоєгипетського землеробства та штучного зрошування. Проблеми соціальної структури. Створення світової держави. Централізм і сепаратизм у стародавньому Єгипті.

Цивілізації Месопотамії: хронологічні межі, соціально-економічні та етно-політичні характеристики

Міста-держави Дворіччя першої половини III тис. до н.е. Аккадське царство, царство Шумеру й Аккаду (III династія Ура) в другій половині III тис. до н.е., особливості розвитку. Старовавилонське царство. Хаммурапі – завойовник і законодавець. Ассирійсько-мітаннійські взаємовідносини в середині II тис. до н.е. Середньоассирійське царство. Новоассирійський період. Нововавилонська (Халдейська) держава.

Афінська та Спартанська держави як основні типи політичної та соціально-економічної організації грецького полісу

Спарта як приклад аграрного полісу. Соціальний поділ спартанського суспільства та його специфіка. Державний лад Спарти. Афіни як ремісничо-аграрний поліс.

Соціально-економічні та політичні реформи Солона. Створення гарантій соціально-політичних прав афінських громадян. Реформи Ефіальта та Перікла.

Період республіки в історії Стародавнього Риму

Римсько-італійський союз. Причини посилення Римської експансії та агресивності. Карфаген – найсильніша держава Західного Середземно́р'я. Причини зіткнення Риму і Карфагена. Перша та друга Пунічні війни. Соціально-економічні результати Другої Пунічної війни.

Елліністичні держави на початку II ст. до н.е. Друга Македонська війна та її результати. Сирійська війна. Розгром Македонії і Греції та перетворення їх у римські провінції. Третя Пунічна війна – розгром Карфагена. Завоювання на Піренейському півострові. Утворення провінції Азія.

Формування рабовласницьких відносин класичного типу. Процес концентрації земельної власності. Криза республіканського ладу. Боротьба оптиматів і популярів. Поширення прав римського громадянства на італійське населення. Війни з Понтійським царством. Тенденція до встановлення монархічного режиму. Протириччя між італійським населенням і провінціями, між рабовласниками і рабами. Агресивні війни Римської держави. Громадянські війни I ст. до н.е. та їх наслідки.

Період імперії в історії Стародавнього Риму

Формування основ монархічної системи у формі принципату. Влада голови держави. Положення сенату. Зародження бюрократичного апарату. Елементи республіканського устрою в системі принципату. Розвиток системи принципату. Династія Антонінів II ст. – час розквіту античної цивілізації. Перехід до стратегічної оборони у зовнішній політиці.

Зміцнення влади імператора і бюрократичного апарату. Поширення прав римського громадянства на все населення імперії. Імперія при Северах. Політична криза після Северів. Утворення Гальської імперії та Пальмірського царства. Проблема відносин з варварами. Правління Авреліана і спроба реставрації імперії. Соціально-економічна криза. Зміни соціальної структури.

Реформи Діоклетіана, встановлення системи доміану. Тетрархія, Костянтин. Закріпачення станів, його релігійна політика. Зростання латифундистського землеволодіння. Система колонату. Патроциній. Феодалізація та натуралізація економічних відносин. Варваризація імперії. Політична криза в другій половині V ст. Падіння Західної Римської імперії.

Розуміння сутності феодалізму в історичній науці. Соціально-економічний і політичний розвиток Середньовічної Європи

Розуміння сутності феодалізму в історичній науці XVII- першій половині XX ст. Розуміння сутності феодалізму в медієвістиці. Соціально-економічна структура західноєвропейського середньовічного суспільства. Ієрархічна структура дворянства. Васально-ленні зв'язки. Форми феодальної залежності селянства. Середньовічне місто. Цехова організація середньовічного ремесла.

Еволюція держави Середньовіччя (варварські королівства, ранньофеодальні імперії, феодальна роздробленість, станові монархії, абсолютні монархії раннього нового часу).

Криза рабовласництва та падіння Західної Римської імперії (476р.). Розклад первісного ладу у германських племен. Виникнення варварських королівств – Алано-Вандальське, Тулузьке (Вестготське), Бургундське, Франкське, Англо-саксонські, держава Одоакра, Лангобардське та ін.

Еволюція держав Середньовіччя від варварських королівств до ранньофеодальних імперій – імперія Карла Великого, імперія Кнута Великого, імперія Оттонів (“Священна римська імперія німецької нації), Візантійська імперія (часів Македонської династії).

Причини і сутність феодальної роздробленості. Французьке королівство Капетингів. Органи станового представництва у середньовічній Європі (Генеральні Штати, парламент, кортеси та ін.) Роль станової монархії при переході від феодальної роздробленості до абсолютних монархій.

Початки формування абсолютизму в Англії та Франції наприкінці XV ст. Сутність абсолютизму.

Виникнення і розвиток капіталістичних відносин у країнах Західної Європи.

Промисловий переворот

Історичний зміст періоду XVI- перша половина XVII ст. Виникнення і розвиток капіталістичних відносин. Поняття первісного нагромадження капіталу. Капіталістична мануфактура. Розвиток капіталізму в сільському господарстві. Розвиток капіталізму в торгівлі. Виділення регіонів генези капіталізму в країнах Західної Європи. Особливості розвитку капіталізму в різних країнах. Причини відставання країн Центральної та Східної Європи на шляху до індустріального суспільства. Формування соціальної структури капіталістичного суспільства.

Мануфактурна стадія розвитку капіталізму XVI- кінця XVIII ст. Перехід від мануфактури до фабрики, промисловий переворот в Англії в останній третині XVIII ст.

Цивілізації Америки до появи європейців. Великі географічні відкриття

Народи Нового Світу до появи європейців. Цивілізації Мезоамерики: ольмекська проблема; ранній (класичний етап) порубіжжя ер - IX ст. – Теотіхуакан та майя; пізній (посткласичний) X – XVI ст. – майя та ацтеки. Цивілізація інків. Джерела до історії цивілізацій Америки. Внесок народів Америки в цивілізаційний розвиток людства.

Географічні відкриття європейців до кінця XV ст. Передумови та причини Великих географічних відкриттів. Відкриття морського шляху в Індію. Відкриття західного шляху в Індію. Перша кругосвітня подорож. Великі мореплавці: Б. Діаш, Васко да Гама, Х. Колумб, Ф. Магеллан та ін. Початок колоніальних загарбань. Колоніальна політика Іспанії, Португалії, Голландії, Франції, Англії. Результати, наслідки та значення великих географічних відкриттів.

Реформація та ранні буржуазні революції в країнах Західної Європи XVI-XVII ст.

Причини Реформації. Сутність та напрямки Реформації. Особливості Реформації у країнах Західної Європи. Початок Реформації в Німеччині, виступ М. Лютера. "Виправдання вірою". "Народна" Реформація Т. Мюнцера. Анабаптизм. Значення Реформації для розгортання Селянської війни в Німеччині (1524-1525 рр.). "Князівська" Реформація в Німеччині. "Аугсбурзьке віросповідання". Аугсбурзький релігійний мир 1555 р. Реформація у Швейцарії. Цвінгліанство. Кальвінізм. Роль кальвінізму в гугенотських війнах у Франції (1562-1698 рр.) та Нідерландській буржуазній революції (1566-1609 рр.). Нантський едикт 1598 р. Реформація в Англії, Швеції, Данії. Англійська церква.

Поглиблення Реформації в Англії під час Англійської буржуазної революції середини XVI ст.

Політичний лад Нідерландів першої половини XVI ст. Розвиток капіталістичних відносин. Причини та початок революції. Етапи та хід революції Іконоборче повстання 1566 р. Терористичний режим герцога Альби в Нідерландах. Партизанська народна боротьба проти іспанського абсолютизму. Принц Вільгельм Оранський. Повстання 1572 р. і зародження буржуазної республіки на півночі країни. Арраська та Утрехтська унії 1579 р. Утворення на півночі країни Республіки З'єднаних провінцій. Звільнення від іспанського суверенітету 1581 р. Поразка революції на півдні країни та її причини. Перемога революції на півночі та перемир'я з Іспанією 1609 р. Значення та наслідки революції.

Епоха Відродження. Мистецтво Високого Відродження в Італії

Поняття "Відродження". Історичні передумови формування гуманістичної ідеології. Проблема періодизації історії Відродження. Ранні Відродження і гуманізм в Італії. Італійське мистецтво Високого Відродження (Мікеланджело, Рафаель, Леонардо да Вінчі). Школа Тиціана. Північне Відродження. Ренесансна культура Англії, Франції, Німеччини, Іспанії. Значення культури Відродження.

Велика французька революція: передумови, етапи, підсумки

Криза абсолютизму у Франції. Скликання Генеральних Штатів. Національне зібрання. Причини та початок революції. Штурм Бастилії 14 липня 1789 р. "Декларація

прав людини і громадянина” (26 серпня 1789р.). Конституція 1791р., встановлення конституційної монархії. Політичні клуби. Максимілян Робесп'єр та інші лідери революції. Початок революційних війн, падіння Монархії у Франції. Конвент та проголошення Республіки. Страта короля. Якобінська диктатура, Конституція 1793р. Термідоріанський переворот. Політика Директорії. Державний переворот Наполеона Бонапарта (1799р.). Значення Великої французької буржуазної революції.\

Війна північноамериканських колоній Англії за незалежність та утворення США. Громадянська війна у США

Суспільно-політичний розвиток англійських колоній в Північній Америці. Б. Франклін. Причини війни за незалежність. Перший Континентальний конгрес. Проголошення 4 липня 1776р. незалежної держави Сполучені штати Америки. Мир з Англією 1783р., Конституція США 1787р.. Джордж Вашингтон – перший президент США. Громадянська війна в США: причини, основні події, наслідки. А.Лінкольн.

Європа після Віденського конгресу. Підсумки економічного та суспільно-політичного розвитку провідних індустріальних країн на межі XIX-XX ст.

Розвиток економіки. Поглиблення суспільних протиріч. Формування державно-монополістичного капіталізму. Завершення імперіалістичного поділу світу між капіталістичними країнами. Завершення процесу формування євроцентристського світу.

“Вікторіанська епоха”. Економічний розвиток, втрата Англією торгово-промислової монополії. Укріплення позицій буржуазних партій. Ліберальні реформи. “Ллойдджорджизм”. Зовнішня політика Великобританії.

Революції та Друга імперія у Франції. Утворення об'єднаної Німеччини та Італії.

Перша Світова війна: передумови, початок, основні події та наслідки. Версальсько-Вашингтонська система

Колоніальна система і перші імперіалістичні конфлікти. Іспано-американська війна 1898 р. Англо-бурська війна 1898-1902 рр. Русько-японська війна 1904-1905 рр.

Формування імперіалістичних блоків в Європі. Балканські війни – канун світового конфлікту. Причини та початок Першої світової війни, її характер. Співвідношення сил та плани воюючих сторін. Основні воєнні кампанії. Основні зміни в світі часів Першої світової війни (1914-1918 рр.). Кінець війни та перемир'я 11 листопада 1918 р. Причини поразки Німеччини та її союзників. Наслідки війни.

Слов'янські народи Центральної та Східної Європи в Новий час

Соціально-економічний розвиток Чехії на початку XV ст. Криза чеського суспільства та зародження гуситського руху. Діяльність Празького університету. Передумови гуситського руху. Суспільно-політичні та релігійні погляди Яна Гуса. Гуситські війни. Програмні вимоги таборитів та чашників. Значення “Празьких артикулів”. Вплив гуситського руху на розвиток Реформації у країнах Західної та Центральної Європи.

Політичний розвиток Польщі наприкінці XIV – у першій половині XV ст. Формування станово-представницької монархії. Зростання політичної ваги шляхти. Соціально-економічний розвиток Польщі. Перехід до фільварково-панщинної системи (друга половина XV - XVI ст.). Передумови та основні етапи Реформації в Польщі. “Польські брати”. Контрреформація та її перемога.

Деколонізація в країнах афро-азійського світу: передумови, етапи, наслідки

Особливості колоніальної системи на початку XX ст. Афро-азійський світ після Першої світової війни.

Етапи деколонізації. Шляхи здобуття незалежності, характерні для колоній Азії та Африки.

Соціально-економічний та політичний розвиток країн афро-азійського регіону після здобуття незалежності. Етнічні та конфесійні конфлікти після здобуття незалежності.

Кочовики Євразійського степу. Османська імперія.

Кочовики Євразійського степу у період середньовіччя та новий час.

Османська імперія в XIV – XVI ст.

Османська імперія у XVII – XVIII ст. Османське суспільство на межі XVIII – XIX ст. Реформи Селіма III та Махмуда II. Основні пріоритети зовнішньої політики Османської імперії у XVII – XIX ст. Російсько-турецькі війни: причини, передумови, етапи, наслідки. Політичне становище Османської імперії в 2 пол. XIX – на поч. XX ст. Танзімат. Зулум та його ідеологія

Особливості розвитку країн Південної та Східної Азії у період Нового часу

Виникнення колоніальних імперій. Трансформація системи управління колоніальними володіннями. Початок національно-визвольного руху.

Індія: Розпад держави Великих Моголів та початок перетворення Індії в англійську колонію. Англо-сикхські війни. Повстання сипаїв 1857-1859 рр.

Китай: Завоювання Китаю маньчжурами та встановлення династії Цин. Внутрішня та зовнішня політика маньчжурів. Опіумні війни. Насильницьке «відкриття» Китаю.

Слов'янські народи Центральної та Східної Європи після Першої світової війни. Утворення незалежних держав

Соціально-економічне положення Болгарії після I світової війни. Уряд Стамболійського, правління аграристів 1919-1923 рр. Режим демократичного зговору 1923-1931 рр. Переверт 1934 р. та встановлення реакційної диктатури. Відродження незалежності Польщі. Державний переворот 1926 р. і встановлення режиму санації. Зовнішня політика Польщі в післявоєнний період. Утворення Чехословацької республіки. Внутрішня і зовнішня політика адміністрації Т. Масарика та Е. Бенеша. Чехословаччина в системі міжнародних відносин. Утворення Королівства сербів, хорватів і словенців. Державний переворот 1929 р. і встановлення монархічної диктатури в Югославії.

Становлення тоталітарних систем в слов'янських країнах Центральної та Східної Європи. (друга половина 1940-х – 1950-ті рр. XX ст). Антитоталітарні виступи як прояв системної кризи соціалістичного табору в Європі

Соціально-економічні та політичні перетворення в країнах регіону. Від народно-демократичних режимів до радянської моделі соціалізму. Передумови та наслідки уніфікації суспільного розвитку слов'янських народів за “радянським зразком”. Слов'янські країни на початку “холодної війни”. Встановлення радянського панування в країнах Східної Європи та побудова соціалізму. Становлення і розвиток “реального соціалізму” в Польщі. Лютневі події 1948 р. в Чехословаччині та початок “соціалістичного будівництва”. Монополізація влади компартією й початок соціалістичних перетворень в Болгарії. Югославія в умовах “самоврядного соціалізму”.

Особливості суспільно-політичного та економічного розвитку країн “народної демократії”. Визвольні змагання 50-х років та їх придушення Москвою. Прояви системної кризи соціалізму. “Празька весна” 1968 р. і радянська інтервенція в Чехословаччині. О.Дубчек.

Криза тоталітарних режимів у Східній Європі. Народні антитоталітарні революції 1989-1990 років у країнах Центральної та Східної Європи. Революційні події в Румунії 1989 р. Об'єднання Німеччини 1990 р.

Розвиток африканських країн в Новий час

Державний устрій та суспільний лад народів Африки у до колоніальний період. Колонізаційні процеси в Африці XVII – XIX ст.

Вплив колоніальної політики європейських держав на розвиток Тропічної та Південної Африки. Англійська колонізація Південної Африки. Англо-бурські війни. Утворення Південно-Африканського Союзу.

Розвиток Ефіопії у другій пол. XVII – на поч. XX ст. Східно-африканські країни та Магриб в колоніальній політиці європейських країн

Ідеї фашизму в Європі у міжвоєнний період. Історичні обставини утворення уряду “національної концентрації” А. Гітлера (1933 р.) та падіння Веймарської республіки
Поширення фашистських ідей в Європі у міжвоєнний період.

Німеччина після Першої Світової війни. Веймарська Республіка. Генеза німецького фашизму. Ідейні та організаційні витоки націонал-соціалізму. НСДАП: шлях до влади (1919-1933). Етапи розвитку “Нацистського руху”.

Створення уряду “Національної концентрації” А. Гітлера (1933 р.) та крах Веймарської республіки. Причини приходу до влади нацистів. Етапи встановлення тоталітарної диктатури. Політичний лад III Рейху. Державне регулювання економіки та соціальних відносин в III Рейху. Соціальна база нацизму. Расова політика.

Зовнішньополітичні плани та розв’язання Другої світової війни. Крах III Рейху .

Основні ідейно-політичні течії в країнах Західної Європи і США у XX ст.

Тенденції суспільно-економічного та політичного розвитку країн Західної Європи та США в XX ст. Основні ідейно-політичні течії: консерватизм, лібералізм, радикалізм (правий та лівий). Поняття “тоталітаризм”, причини встановлення тоталітарних режимів.

Варіанти визначення терміну “фашизм”. Основні ідейно-політичні витоки фашизму.

Еволюція теорії та практики світової соціал-демократії протягом XX ст. Соціалізм. Еволюція комуністичної ідеї протягом XX ст. Ленінізм. Створення та діяльність Комінтерну. Діяльність комуністичних партій в країнах Західної Європи та США

Тенденції політичного та економічного розвитку Японії: XIX ст., перша половина XX ст., друга половина XX ст.

Прояви соціально-економічної кризи в Японії на початку XIX ст. Громадянська війна в Японії 1863 – 1867 рр. Буржуазні реформи 2 пол. XIX ст. Особливості японського капіталізму. Зовнішня політика Японії др. пол. XIX – поч. XX ст.

Японія та Версальсько-Вашингтонська система. Активізація завойовницької політики у міжвоєнний період. Японія у Другій світовій війні.

Наслідки Другої світової війни для Японії. Участь США у повоєнній відбудові. Сан-Франциський мирний договір. Японське «економічне диво». Зміни у зовнішній політиці. Японія – один зі світових економічних центрів наприкінці XX ст.

Світова економічна криза 1929-1933 рр. та шляхи її подолання (на прикладі США)

Державне регулювання економіки та соціальних відносин як механізм подолання і попередження кризових явищ.

Розвиток США після Першої Світової війни. Економічне піднесення США в період стабілізації (1924-1933 рр.). Закономірності світової економічної кризи. “Велика депресія” 1929-1933 років та перші заходи боротьби з нею президента Гувера. Партійно-політичний механізм США та його особливості. “Новий курс” Ф. Д. Рузвельта як теорія і практика класичної буржуазно-реформістської моделі державного регулювання економіки та соціальних відносин.

Основні напрямки “Нового курсу” Ф. Д. Рузвельта.

Особливості проявів світової економічної кризи в інших індустріально розвинених країнах світу та шляхи виходу з кризи.

Друга світова війна: причини, основні події, підсумки, наслідки

Встановлення тоталітарних режимів в Європі і визрівання причин Другої світової війни. Причини краху Версальсько-Вашингтонської системи в середині 1930-х років. Причини Другої Світової війни. Характер Другої світової війни, історіографія питання. Періодизація Другої світової війни. Основні театри бойових дій. Вирішальні битви Другої світової війни. Німецький окупаційний режим. Рух Опору. Утворення антигітлерівської коаліції. Міжнародні відносини під час війни. Тегеранська конференція 1943 р., Кримська та Потсдамська конференції 1945 р. Розгром мілітаристської Японії в Азії. Підсумки та наслідки війни.

Економічний розвиток провідних індустріальних країн у другій половині XX ст. (на прикладі США)

Науково-технічна революція.

Посилення міжнародних позицій США після Другої світової війни. Внутрішня політика Д. Ейзенхауера. Ліберальні реформи Дж. Кеннеді та Л. Джонсона. Економічні концепції неолібералізму та неоконсерватизму. Депресія 1974-1975 років та шляхи виходу з кризи. США у 80-90-ті роки. Президентство Р. Рейгана та його соціально-економічна стратегія. Економічне піднесення 1980-х та спад на поч. 1990-х років. Політичний курс Б. Клінтона.

Євроінтеграційні процеси у другій половині ХХ ст. Виникнення ЄС.

Особливості суспільно-політичного та економічного розвитку країн Західної Європи в 1940-90 рр. ХХ ст. Закономірність євроінтеграції. Етапи євроінтеграції. “План Маршалла”. Брюссельський договір 1948 р. Римський договір 1957 р. “Спільний ринок”. Маастріхтський договір 1992 р., його основні положення. Ратифікація Маастріхтського договору країнами “Європи дванадцяти”. Основні структури Європейського Союзу. Проблема розширення Євросоюзу. ЄС на сучасному етапі. “Європа п’ятнадцяти”.

Інші європейські структури (ОБСЄ, Рада Європи, “Західний союз” та ін.).

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Barzun, Jacques , Sørensen, Marie-Louise Stig , Herrin, Judith Eleanor , Stearns, Peter N. , Herlihy, David , Salmon, John Harsey McMillan , Peters, Edward , Treasure, Geoffrey Russell Richards , Parker, N. Geoffrey , Frassetto, Michael , Champion, Timothy C. , Weinstein, Donald, Mayne, Richard J. and Aubin, Hermann. "history of Europe". Encyclopedia Britannica, 18 Oct. 2022, <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe>. Accessed 6 February 2023.
2. Водотика, С. Г. Українці в арміях світу / Сергій Водотика, Тетяна Водотика. - Херсон : Віват, 2020. - 256 с.
3. Войнович Л.В., Козак Н.Б., Овсінський Ю.В., Чорний М.І. Medium aevum; Середні віки. Підручник для історичних спеціальностей вузів. / За ред. Л.В.Войтовича / Львів: «Тріада Плюс», 2010. - 502 с.
4. Головченко В.І. Нова історія Азії та Африки: колоніальний Схід (кінець ХІХ – друга третина ХХ ст.): навч. посіб. / В.І. Головченко, В.А. Рубель. - Київ: Либідь, 2010. - 520 с.
5. Дейвіс, Норман. Європа: Історія / Пер. з англ. п. Тарашук, О. Коваленко; 2-ге видання. - Київ: Видавництво Соломії Павличко “Основи”, 2001. - 1463 с. ISBN 966-500-221-X.
6. Зашкільняк Л.О. Методологія історії. - Львів, 1999.
7. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.): курс лекцій: навч. посіб. для студ. іст. спец. вищ. навч. закл. / В.І.Яровий, П.М.Рудяков, В.П. Шумило. - Вид.3-тє, стереотип. - Київ: Либідь, 2009. - 632 с.
8. Історія західних і південних слов'ян (з давніх часів до ХХ ст.) / За ред. В. І. Ярового. Навч. посіб. - Київ: Либідь, 2001. - 632 с.
9. Історія Центрально-Східної Європи. Посібник для студентів історичних і гуманітарних факультетів університетів / За редакцією Леоніда Зашкільняка. - Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2001. - 660 с.
10. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Курс лекцій. - Київ: 2000.
11. Н.І. Ніколова, М.О. Чмихов. Культурологія: культурогенез: навч. посіб.- Київ: Видавничий дім «Скіф», 2012. - 440с.
12. Новітня історія країн Європи та Америки. (1945–2013) : навч. посіб. / О.П.Іваницька. -. Київ : Вид. дім “Слово”, 2014.
13. Поп Ю.І. Нова історія країн Азії і Африки (ХVІ – поч. ХХ ст.): підручник. - Київ., 2012.

Допоміжна література

14. Зашкільняк Л.О., Крикун М.Г. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2002. - 752 с.
15. Заборонити рашизм / В. Огнев'юк, В. Андрєєв, В. Брехуненко, М. Відейко, Б. Гуменюк, І. Гирич, Л. Масенко, Ю. Митрофаненко, В. Огризко, О. Палій, В. Піскун, П. Полянський, В. Сергійчук, П. Чернега; за заг. ред. В. Піскун. - Київ: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2023. - 252 с.
16. Колесник І.І. Українська історіографія. - Київ:, 2000.
17. Марченко К.К. Хора Ольвии // *Stratum plus*. 2013. № 3.
18. Норман Дейвіс. Європа. Історія. - Київ: 2013. - 1456 с.
19. Трофанчук Г.І. Історія держави і права зарубіжних країн: Навч. посібник. – Київ: Юрінком Інтер, 2006. - 400с.
20. Україна і Болгарія в історії Європи: збірник наукових праць / Упоряд.: І. Манасієва, І. Матяш; Ред. кол.: В. Смолій (співголова), Д. Вачков (співголова), О. Бачинська, Г. Боряк, С. Віднянський (заст. голови), В. Власенко, Ю. Грищенко, А. Кирилова, І. Манасієва, І. Матяш (заст. голови), Б. Нягулов, А. Тертична, О. Тодорова, М. Станчев, А. Стрезова. Інститут історії України НАН України; Інститут історичних досліджень БАН; Комісія істориків України і Болгарії; Наукове товариство історії дипломатії та міжнародних відносин. – Київ: Інститут історії України, 2019. - 560 с.
21. Чорній В. Історія Болгарії. - Львів, 2007. - 404 с.
22. Дейвіс Норман. Боже ігрище: історія Польщі / Пер. з англ. П. Таращук. - Київ: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2008. - 1080 с. Режим доступу: <http://history.org.ua/LiberUA/978-966-500-301-4/978-966-500-301-4.pdf>

Інтернет-ресурси

23. Інститут історії НАНУ www.history.org.ua
24. Електронна бібліотека (Україна) www.lib.com.ua
25. Давні слов'яни, розселення, мапи <http://ukrmap.su/uk-uh7/295.html>
26. «Проблеми слов'янознавства», електронна версія <http://institutes.lnu.edu.ua/slavonic-studies/problemy-slovyanoznastva/arhiv-otsyfrovanyh-vypuskiiv/n1-12/>
27. Гуманітарні й соціальні науки Інтернет <https://networks.h-net.org/node/513/pages/1301/about>
28. Міжнародний комітет історичних наук (www.cish.org/)
29. Журнал «Східний світ». - Режим доступу: <https://oriental-world.org.ua/uk>
30. Журнал «Китаєзнавчі дослідження». - Режим доступу: <https://chinese-studies.com.ua/uk>
31. Журнал «Сходознавство». - Режим доступу: <https://skhodoznastvo.org.ua/uk>
32. Бібліотека Інституту Сходознавства ім. А. Кримського. - Режим доступу: <https://oriental-studies.org.ua/uk/бібліотека/>
33. Крижанівський О.П. Історія Стародавнього Сходу. Підручник. - Київ: 2000 - Режим доступу: <https://textbook.com.ua/istoriya/1473447857>
34. Опарін О. О. Медицина Стародавнього Єгипту [Електронний ресурс] / О. О. Опарін // *Східноєвропейський журнал внутрішньої та сімейної медицини*, 2017, - № 2, - с. 42-53 - Режим доступу: http://www.internalmed-journal.in.ua/wp-content/uploads/2017/10/Журнал_2_2017_42_53.pdf
35. Геродот Історія в дев'яти книгах. – Київ: Наукова думка, 1993, - 576 с. - с. 78-133 - Режим доступу: http://www.ae-lib.org.ua/texts/herodotus__historiae_2__ua.htm

Модуль 3. «Археологія»

Характеристика археології як наукової дисципліни

Місце і роль археологічних досліджень у розвитку історичних знань. Залишки культури стародавніх суспільств – частина культурної спадщини народів.

Історичні джерела та археологія. Походження терміну «археологія». Предмет і завдання дисципліни. Джерела археології. Археологічні терміни (археологічна культура, культурний шар, поселення, зольник, пам'ятники підводної археології тощо)

Охорона археологічної спадщини в Україні

У березні 2004 року Верховною Радою України ухвалено Закон України «Про охорону археологічної спадщини» який регулює відносини, пов'язані з охороною археологічної спадщини як невід'ємної частини культурної спадщини людства. Закон визначає права та обов'язки дослідників-археологів, державних та наукових установ, міжнародне співробітництво щодо археологічної спадщини, подає науково обґрунтовану термінологію багатьох питань, таких як археологічні розкопки, розвідка, дослідження, наукова експертиза, пам'ятки археології.

Виникнення та віхи становлення археологічної науки

Зачатки археології. Термін „археологія» Платона. Уявлення про „три віки» Лукреція Кара. Антична археологія. Перші видання старожитностей. Розвиток археології в ХІХ–початку ХХ ст. Археологія Єгипту і Месопотамії. Роботи Ю. Томпсона, Дж. Леббока по систематизації старожитностей первісного суспільства, розподіл їх за ознаками матеріалу та техніки. Розкопки у європейських країнах. Першопочатки середньовічної археології. Розвиток археології в ХХст. Становлення основних напрямків археології.

Міждисциплінарні зв'язки археології та спеціальних історичних дисциплін

Поняття «СІД» - комплекс джерелознавчих галузей історичної науки, що вивчають окремі типи (види) історичних джерел та розробляють теоретико-методологічні засади їх дослідження. Зв'язок археології з різними спеціальними історичними дисциплінами: нумізматики, палеографія, берестологія, хронологія, історична географія, метрологія, сфрагістика, фалеристика

Типи археологічних пам'яток. Етапи археологічного пошуку

Археологічна пам'ятка – сукупність артефактів й відкладень, в яких усі вони зв'язані в одне ціле безпосереднім взаємонакладенням або взаємопроникненням. Поняття пам'ятки служить безпосередньо задля встановлення не життєвих, а суто археологічних співвідношень між її культурними складовими і трактується як будь-яке місце, що колись було заселене або використовувалося людиною та виявлене археологами в процесі розвідок або розкопок – від невеликої тимчасової стоянки до міста із складною структурою.

Етапи археологічного пошуку.

Археологічна періодизація.

Археологічна періодизація – система періодизації культурно-історичного поступу; складається із трьох віків – кам'яного (останнім періодом якого деякі вчені вважають енеоліт – мідно-кам'яний вік), бронзового та залізного. Розроблена у першій пол. ХІХ ст. Набула значення загальної культурно-історичної періодизації. Основний критерій розрізнення віків, який використовується в археологічній періодизації – залучення до виробництва та побутового вжитку нових, після кам'яних, природних матеріалів – спочатку міді, а потім бронзи та заліза. Археологічна періодизація послідовно фіксує найважливіші зрушення у матеріально-технічному розвитку людства, і в цьому полягає її пояснювальне значення. Вона є одним із важливих інструментів систематизації та первинної оцінки археологічних пам'яток. До неї не закладено ніяких соціально-економічних критеріїв, а тому в дослідженнях проблем соціального та економічного розвитку людства вона відіграє допоміжну роль.

Камеральна обробка археологічних матеріалів: поняття, етапи, значення

Поняття камеральної обробки. Мета камеральної роботи - обробка археологічного матеріалу для його подальшої передачі на постійне зберігання до фондів музею. Обробка археологічних матеріалів, здобутих в експедиції, проводиться в кілька етапів:

1) перевірка; 2) промивання; 3) шифровка; 4) нумерація; 5) складання колекційної опису.

Археологічні дослідження пам'яток кам'яного віку на території України

Перший період людства – кам'яний вік. Первісна людина на території України з'явилась майже 1 млн. років тому. Найдавніші сліди перебування пралюдей (найімовірніше, архантропів) в Україні досліджені на стоянці Королеве в Закарпатті.

Стоянки ашельської доби в Україні, як Рокосове та середні шари Королевого в Закарпатті, Лука-Врублівецька на Дністрі, Амвросіївка у Донбасі, Житомирська. Пам'яток ашельської доби в Україні налічується не більш як 30. Стоянок середнього палеоліту – близько 200. Стоянки мезоліту на території України: Мурзак-Коба та Фат'яма-Коба (Крим), Гребениківська (Одещина), Журавська (Чернігівщина). Усього близько 1000.

Неолітичні культури України: Буго-дністровська; лінійно-стрічкової кераміки; сурська; дніпро-донецька; ямково-гребінцевої кераміки

Загальна характеристика мідного віку на території України. Трипільська культура за археологічними матеріалами.

Поняття «мідний вік», терміни «енеоліт» і «халколіт» (мідно-кам'яна доба).

Просування енеоліту в Україну відбулося внаслідок міграції населення Кукутені-Трипілля на Правобережний Лісостеп із регіону Румунської Молдови. Мігранти частково асимілювали, частково відтіснили місцеве неолітичне населення на Північ та Схід.

Культура Кукутені-Трипілля є найбільш вивченою та яскраво вираженою культурою розписної кераміки в Європі (IV-III тис.до н.е.). Вона займала все лісостепове Правобережжя і Прикарпаття України, а на пізньому етапі поширилася на Волинь і Степ, до Одеси включно.

Культури лісостепової зони України та Закарпаття періоду бронзи

Бронзова доба – важливий культурно-історичний період в історії людства. Саме в цей час набувають поширення виробу з бронзи (штучний сплав міді з оловом, миш'яком, свинцем чи іншими металами).

Активно процеси поширення бронзи відбувалися у Прикарпатті (культури шнурової кераміки, комарівська, Ноуа) та Закарпатті (культури Отомань, Фельшесевч-Станове, Гава). Населення Північної України (середньодніпровська, тшинецька, сосницька, мар'янівська, бондарихінська, білогрудівська, лебедівська культури) відчувало хронічну нестачу бронзи.

Культури Півдня України та Лівобережжя періоду бронзи

Найактивніше процеси поширення бронзи відбувалися у Степу (ямна спільнота, кемі-обинська культура, катакомбна область, бабинська культура, зрубна спільнота, сабатинівська та білозерська культури)

За своєю масштабністю ямна спільнота не мала аналогів у світовій системі культур доби бронзи. Вона об'єднувала пам'ятки ямної, буджацької та полтекінської культур, що відносяться до періоду раннього бронзового віку.

Традиція утворення великих спільнот у Степу та Лісостепу за доби бронзи знайшла своє логічне завершення з формуванням зрубної культури (XVII–XII ст. до н. е.). Зрубна спільнота була поширена на півдні Східної Європи між Дніпром і Уралом

Кочівники Північного Причорномор'я за археологічними джерелами I тис. до н.е. – першої половини I тис. н.е.

Залізний вік – це час розширення меж цивілізаційного процесу, виходу на історичну арену нових народів.

Періоди раннього залізного віку Східної Європи названо за кочовими народами, які змінювали тут один одного: кіммерійський – IX – середина VII ст. до н. е.; скіфський – середина VII – початок III ст. до н. е. і сарматський – кінець III ст. до н. е. – перша половина IV ст. н. е.

У цей період були поширені чорноліська, лужицька та висоцька культури.

Античні міста-держави Північного Причорномор'я за археологічними джерелами I тис. до н.е. – першої половини I тис. н.е.

Вивчення античних пам'яток Півдня України. Причини грецької колонізації. Найважливіші грецькі держави Північного Причорномор'я. Історія античних держав за археологічними джерелами.

Археологічне вивчення Ольвії, Тіри, Ніконію, Херсонесу, Керкінітіди, міст Боспору (Пантікапей, Мірмекій, Тірітака, Німфей, Феодосія, Кіммерік, Кітей та ін.).

Археологічні культури ранніх слов'ян (зарубинецька, черняхівська, київська)

Основні закономірності історичного розвитку слов'ян. Географічні умови і загальноісторичні особливості їх розвитку. Періодизація древньої історії слов'ян. Проблема етногенезу слов'ян. Використання різних джерел для дослідження цієї проблеми. Історичні (писемні) джерела про слов'ян та співвідношення цієї інформації з археологічними культурами слов'ян у Південно-Східній Європі. Зарубинецька культура. Київська культура. Черняхівська культура.

Ранні східні слов'яни V-VII ст. за археологічними джерелами

Ранньосередньовічні східні слов'яни V-VII ст.

Празька культура Найвідомішою зі слов'янських культур раннього середньовіччя є празька. Вона охоплює значний ареал: від басейну Прип'яті на півночі та Дніпра на сході, до Дунаю на півдні та межиріччя Ельби і Заале на заході.

Пеньківська культура охоплювала приграничні райони Лісостепу і Степу. Її ареал простягається відносно вузькою смугою від Сіверського Дінця до Пруту і далі до Нижнього Подунав'я, тобто від Белгородської області Росії до Молдови і Румунії.

Східнослов'янські племена напередодні утворення Київської Русі

Давньоруські городища і селища. Топографія і характер селищ. Житла та господарські споруди. Господарське заняття сільського населення в світлі археології. Топографія поселень та їх характер. Житла і господарські будівлі. Землеробство, скотарство, ремесло. Типи посуду. Скарби. Суспільний лад. Могильники. Духовна культура.

Археологічне дослідження пам'яток Київської Русі

Археологічне вивчення давньоруських міст. Київ. Переяслав. Вишгород. Родень. Чернігів. Новгород-Сіверський. Любеч. Путивль. Міста Галицько-Волинського князівства. Поховальні пам'ятки Русі IX- XIV ст. Підкурганні поховання: кремаційні (тілоспальні); інгумаційні (тілопокладні). Грунтові (плоскі) поховання. Еволюція поховального обряду.

Археологія середньовічного Криму

Візантійські археологічні пам'ятки — VIII—X ст. Печерні міста. Ескі-Кермен та Чуфут-Кале.

Поява хозаро-болгар. Характерний тип житла — напівземлянку з куполоподібним дахом. Познайомившись із розвинутим кам'яним будівництвом, вони почали зводити й наземні споруди.

Найбагатші пам'ятки – міста середньовічного Криму. Одне із них — Судак.

Середньовічний Херсонес (Херсон, Корсунь) – успадкований Візантією від Римської імперії. Наприкінці XIII ст. зазнав нападу ординців Ногая і після цього поступово занепав.

Кочові племена степової зони України у період середньовіччя

Степове населення на землях Північного Причорномор'я – невід'ємний елемент багатьох історичних епох і періодів на території сучасної України

Є свідчення про кілька таких кочівницьких хвиль із азійських глибин. Датуються вони кінцем I - початком II тис. н. е. Перший союз степняків у Північному Причорномор'ї

створили печеніги, відомі на Заході та у Візантії як пацінаки або пачінакіти, а на Арабському Сході – баджнак.

Надалі степові простори зайняли половці, які уперше підступили до південноруських кордонів у 1055 р. У Західній Європі їх знали як команів. В арабських і перських рукописах вони відомі як кипчаки, а в Китаї – цинь-ча

Найцікавішими матеріальними пам'ятками кочового світу є так звані кам'яні баби – скульптури чоловіків і жінок

Археологічне вивчення козацьких пам'яток.

Територія поширення козацьких старожитностей. Хронологія. Дослідження пам'яток Запорізької Січі: Хортицька, Томаківська, Базавлуцька, Микитинська, Чортомлицька, Покровська, Кам'янська і Олешківська. Паланки: Бугогардівська, Інгульська, Козацька та ін. Козацькі зимівники. Оборонні замки-фортеці Правобережжя і Лівобережжя України. Військова справа. Козацькі судна.

З археолого-архітектурних пам'яток козацьких часів варто виділити такі: запорозькі січі; міста, села, зимівники де проживали козаки; козацька зброя; козацькі клейноди; монументальні споруди світського та релігійного характеру; поховання козаків; місця боїв; побутові речі козаків.

Порядок проведення археологічних досліджень в Україні

Порядок видачі дозволів на проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних робіт на території пам'ятки, охоронюваній археологічній території, у зонах охорони, в історичних ареалах населених місць, а також досліджень решток життєдіяльності людини, що містяться під землею поверхнею, під водою на території України

Методика археологічних розвідок і розкопок

Археологічний пошук (розвідка) – первинне вивчення археологічних пам'яток. Основна мета археологічного пошуку – виявлення ще невідомих науці, а також перевірка відомостей про вже відкриті археологічні пам'ятки. Підготовка до археологічної розвідки полягає у знайомстві з історичною та археологічною літературою, архівними матеріалами по району розвідок, підборі спорядження та обладнання. Необхідне отримання спеціального права на розвідку – «відкритого листа», який видається Інститутом археології. Для пошуку пам'ятників необхідно знати їх топографічну закономірність розташування.

Методика розкопок курганів.

Методика розкопок поселень.

Методика розкопок фортифікаційних споруд.

Методи датування в археології

Археологія, як і кожна наука, має свої традиційні методи дослідження. Постійно удосконалюючи їх, вона також залучає до свого арсеналу методи природничих наук і вдало поєднує їх з власними.

Типологічний метод. Суть його полягає у виділенні серед археологічних знахідок типів речей з властивими лише їм ознаками.

Статистичний метод. Існує багато форм статистичної обробки масового археологічного матеріалу. Найпростішою серед них є вивчення комплексів за допомогою підрахування археологічних матеріалів у відсотках і виведення індексу їх спорідненості шляхом додавання спільних величин процентного складу окремих ознак.

Метод стратиграфії. Суть цього полягає у визначенні хронології археологічних пам'яток за послідовністю залягання культурних шарів чи поховань щодо геологічних відкладів та один до одного

Радіовуглецевий метод. Застосовують для визначення віку пам'яток, що мають органічні рештки

Метод дендрохронології. Полягає в підрахунку річних кілець на деревах.

Археологічні дослідження на українських землях у XIX – на початку XX ст.

Археологія України під якою маємо на увазі дослідження й осмислення старожитностей у межах сучасних кордонів нашої країни, виникла і розвивалася тривалий час як складова російської, формування якої певною мірою дублювало ритми розвитку західноєвропейської археології, хоча й мало свої особливості. У 1763 р. за наказом генерал-губернатора Новоросійського краю О. П. Мельгунова поблизу Єлисаветграда (нині Криворізький) було розкопано великий курган – Литу могилу. Відбувалася організація музеїв на півдні – в Миколаєві (1806), Феодосії (1811), Одесі (1825), Керчі (1826). Діяльність музеїв не обмежувалася збиранням старожитностей, вони розпочали вивчення пам'яток. Об'єднання навколо Одеського археологічного музею фахівців та любителів археології сприяло створенню Одеського товариства історії і старожитностей (1839)

Під керівництвом В. Антоновича проводилися розкопки Кирилівську палеолітичну стоянку в Києві (1893-1900), вік якої уточнив Х. Вовк (мадлен за європейською шкалою).

На рубежі XIX-XX ст. розкопки В. Хвойки на Київщині поблизу сіл Трипілля, Зарубинці, Черняхів, Ромашки увінчалися виділенням трипільської, зарубинецької та черняхівської культур, а також відкриттям нових палеолітичних пам'яток

Археологічні дослідження в Україні за радянської доби

Через сталінські репресії, Голодомор та Другу світову війну тільки у повоєнні роки почала реалізовуватися модель археологічної науки, яку визначають три моменти:

1) інтеграція зусиль науковців різних установ (академічних, навчальних, музеїв) задля суцільного обстеження території України, вияву, збереження й дослідження пам'яток, а також розробки теоретичних і методологічних засад археології;

2) диференціація й спеціалізація окремих розділів археології, націлених на з'ясування хронологічних і локальних особливостей пам'яток різних епох;

3) соціально-історична спрямованість досліджень, втілена в головній меті археології — реконструкції історії окремих спільнот, представлених локальними групами пам'яток, археологічними культурами чи комплексами ранньодержавних утворень як суб'єктів історичного процесу.

Археологічні здобутки XX ст. вражають. Археологія не лише набула статусу науки, а й здійснила колосальний прорив у всіх сферах.

Археологічні дослідження в Україні в період незалежності

Протягом останніх тридцяти років потужні наукові археологічні осередки продовжували свою роботу в університетах Києва, Харкова, Чернігова, Львова, Одеси, Дніпра, Запоріжжя, Сімферополя, Ужгорода, Миколаєва, Чернівців та інших міст. Залучення студентства до польових археологічних досліджень завжди сприяло підготовці майбутнього покоління фахівців. Активні дослідження проводили експедиції Одеського археологічного музею НАН України, Харківського історичного музею ім. М. Ф. Сумцова, Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, Дніпропетровського національного історичного музею ім. Д. І. Яворницького, Запорізького обласного краєзнавчого музею, Закарпатського обласного краєзнавчого музею ім. Тиводара Легоцького та інших.

Плідну працю з охорони, дослідження й популяризації археологічної спадщини України проводили Національний заповідник «Киево-Печерська лавра», Національний заповідник «Софія Київська», Національний історико-археологічний заповідник «Ольвія», Національний історико-культурний заповідник «Чигирин», Національний архітектурно-історичний заповідник «Чернігів стародавній», Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав», Історико-культурний заповідник «Більськ», Державний історико-культурний заповідник «Трипільська культура», Державний історико-культурний заповідник у м. Луцьк.

Історія археології в особах: визначні українські археологи

В.Б. Антонович
В. Хвойко
О. Тереножкін
Д. Яворницький
В. Гошкевич
В.В. Крапивіна

Археологічні дослідження на території Херсонщини

Археологічні дослідження XIX ст. Дослідження Г.Л.Скадовського. Перше зведення відомостей про пам'ятки археології краю у 1894 році В.М.Ястребова. Над пам'ятками Херсонщини в XIX і на початку XX століть працювали Ф.К.Брун, П.Й.Бурачков, М.І.Веселовський, К.Є.Думберг, І.Є.Забелін, В.М.Рот, Б.В.Фармаковський. Велика заслуга в археологічному дослідженні Херсонщини належить В.І.Гошкевичу.

У 20-30-х роках археологічні дослідження на Херсонщині провадили І.В.Фарбиціус, А.В.Добровольський, Г.П.Крисін, які вивчали пам'ятки на території нижньодніпровських пісків, кургани та городища пізньоскіфського часу.

У зв'язку з будівництвом на півдні Каховського гідровузла і зрошувальних систем з початку 50-х років на Херсонщині систематично працюють експедиції Інститут археології АН УРСР.

Працювала експедиція Херсонського краєзнавчого музею й організації Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. Наприкінці XX – на початку XXI ст. на Білозерському поселенні та городищі Скелька працювала археологічна експедиція Херсонського державного університету.

Археологічні пам'ятки Херсонської області

Городища Херсонської області
Кургани
Могильники
Пам'ятки козацької доби. Кам'янській січі.

Внесок АЕ ХДУ у дослідження археологічних пам'яток на території Херсонщини: Білозерське поселення, городище Скелька

Археологічні інституції в Україні: виникнення та особливості діяльності

Наразі до археологічних досліджень в нашій державі долучаються: Інститут археології АН України, відділ археології Інституту суспільних наук у Львові, Інститут зоології АН України, Археологічний музей АН України (Київ), Одеський археологічний музей АН України, а також наукові колективи університетів, педагогічних інститутів, музеїв Міністерства культури України. Спілка археологів України

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ З АРХІВНОЇ СПРАВИ ТА ДОКУМЕНТОЗНАВСТВА

Основна література

1. Археологія України: Курс лекцій: Навч. посібник / Л. Л. Залізняка, О. П. Моця, В. М. Зубар та ін.; за ред. Л. Л. Залізняка. К.: Либідь, 2005. 504 с.
2. Винокур І.С. Археологія України: Підручник. Тернопіль: Навчальна книга, 2004.
3. Бунятян К.П., Мурзін В.Ю., Симоненко О.В. На світанку історії. К., 1998.
4. Археологія України за роки Незалежності. Київ: Інститут археології НАН України, 2022, 448 с.

5. Археологія (для студентів спеціальності «Історія»): навч.- метод. посібник / Автор-упорядник Ірина Богданівна Скакальська. Перевидання, доповнене й уточнене. Кременець, 2020. 120 с
6. Горохівський П.І. Археологія: Курс лекцій: Навчальний посібник. Умань: ПП Жовтий О.О., 2011
7. Видатні та маловідомі археологи України (Біографічні нариси) / Уклад. В. А. Рудий. Львів, 2007. 324 с

Допоміжна література

8. Морозов А. Г., Касян А. І. Основи археології. Методичні рекомендації до проведення семінарських занять для студентів спеціальностей: 014.03 – Середня освіта (Історія) та 032 – Історія та археологія / під ред. В. В. Лук'яниці. Черкаси : Вид. ред. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2023. 40 с.
9. Любичев М. В., Мизгін К. В., Варачова К. Г. Практикум з основ археології. Навчально-методичний посібник для студентів 1 курсу історичного факультету для практичних занять з курсу «Основи археології» / Навчально-дослідна лабораторія Германослов'янської археологічної експедиції Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. - Харків : С.А.М., 2014. - 132 с.
10. Бурдо Н. Б. Трипільська культура. Спогади про золотий вік. Харків: «Фоліо», 2007. 415 с.
11. Абашина Н. С., Козак Д. Н., Синиця Є. В. Терпиловський Р. В. Давні слов'яни. Археологія та історія. Київ, 2012. 366 с.
12. Словник-довідник з археології / за ред. Н. О. Гаврилук. К., 1996.
13. Відейко М.Ю. Археологія в Інтернеті. Довідник. Київ, 2001.
14. Бітковський Б., Собчук В., Пробийголова О. Археологічна спадщина та ОТГ. Київ, 2020.
15. Давня історія України. Т. 1. Первісне суспільство. Київ, 1997.
16. Україна. Хронологія розвитку з давніх часів до пізньої античності. Т. 1. К., 2008.
17. Україна. Хронологія розвитку. Давні слов'яни. Київська Русь. Т. 2. Київ, 2009.
18. Мозолевський Б. М. Скіфський степ. Київ: Темпора, 2005.
19. Археологічні дослідження в Україні : здобутки і перспективи : збірник матеріалів ІХ Всеукраїнської студентської археологічної конференції. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2020. 124 с
20. Смирнов С.В. Походження людства: питання професіоналізму дослідження проблеми в археології палеоліту. *Археологія*. 1998. № 3. С. 52-65.
21. Пустовалов С.Ж. Питання реконструкції соціального ладу катакомбного суспільства *Археологія*. 1999. № 1. С. 119-131.
22. Генінг В.Ф. Кредо соціоісторичного напрямку сучасної археології *Археологія*.. 1997. № 3. С. 7-15.
23. Ричков М.О. Реконструкція минулого в археології *Археологія*. 1997. № 3.
24. Нужний Д.Ю. Мікролітична метальна зброя фінальнопалеолітичних і мезолітичних мисливців Гірського Криму *Археологія*. 1999. № 1.
25. Залізник Л.Л. Способи життя мисливських суспільств України на межі плейстоцену та голоцену *Археологія*. 1997. № 1.
26. Конча С.В. "Степова" концепція походження індоєвропейців на сучасному етапі *Археологія*. 2004. №1.
27. Котова Н.С. Ранній енеоліт степового Подніпров'я і Приазов'я. Луганск, 2006.
28. Пустовалов С.Ж. Реконструкція чисельності катакомбного населення за курганными похованнями Північного Причорномор'я *Археологія*. 1997. 3.
29. Житніков В.Г., Циміданов В.В. Поховання зрубної спільноти з булавами *Археологія*. 1999. № 1.

Інформаційні ресурси

30. Археологічні дослідження в Україні. Збірник наукових праць
<http://dspace.nbuiv.gov.ua/handle/123456789/16611>
31. Офіційний веб-сайт НАН України / <http://www.nas.gov.ua>
32. Офіційний веб-сайт Інституту історії НАН України / <http://history.org.ua>.
33. Закон України «Про охорону археологічної спадщини»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1626-15#Text>
34. Інститут археології НАН України www.archeology.org.ua
35. Спілка археологів України. Розділ «бібліотека»
<http://vgosau.kiev.ua/biblioteka/periodyka-serii>

**Критерії оцінювання здобувачів атестації
ступеня вищої освіти «бакалавр» (атестаційний іспит)**

(згідно до «Порядок оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти ХДУ (із змінами та доповненнями) (наказ від 08.09.2021 №890-Д)»

<https://bit.ly/37vs6QI>

Комплексний екзамен за фахом передбачає оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти щодо їх відповідності вимогам освітньо-професійної програми Історія та археологія у вигляді заповнення гул-форми з питаннями з обов'язкових дисциплін професійної підготовки в обсязі чинних силабусів.

Оцінка відповідає рівню сформованості загальних і фахових компетентностей та отриманих програмних результатів навчання здобувача освіти та визначається шкалою ЄКТС та національною системою оцінювання (табл. 1).

Таблиця 1

Шкала оцінювання у ХДУ за ЄКТС

Сума балів /Localgrade	Оцінка ЄКТС		Оцінка за національною шкалою/Nationalgrade
90 – 100	A	Excellent	Відмінно
82-89	B	Good	Добре
74-81	C		
64-73	D	Satisfactory	Задовільно
60-63	E		
35-59	FX	Fail	Незадовільно з можливістю повторного складання
1-34	F		Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

**Критерії оцінювання здобувачів з комплексного екзамену
«Історія України», «Всесвітня історія»,
«Археологія»**

Атестація є засобом перевірки теоретичної й практичної підготовки здобувачів згідно з типовими програмами. Вона проводиться у формі відповідей на запитання (використання Google форм) з питань, пов'язаних із теоретичними та практичними запитаннями з освітньої програми «Історія та археологія» першого (бакалаврського) рівня. Під час Модулів 1 «Історія України» і 2 «Всесвітня історія» Комплексного екзамену на атестацію виносяться питання з курсів з історії України (давня, середньовічна, нова та новітня історія України) та всесвітньої історії (історія первісного суспільства, історія стародавнього Сходу, історія Стародавніх Греції та Риму, історія Європи (Середні віки, Ранній Новий час, нова та новітня), історія слов'янських країн, історія Сходу (середні віки, нова та новітня), історіографія. У межах Модулі 3 «Археологія» на атестацію виносяться питання археологічного спрямування. Тривалість іспиту не повинна перевищувати 2-х годин для кожного модулю при обов'язковій ідентифікації здобувачів.

Максимальна кількість балів за кожен модуль – 100.

**Критерії оцінювання письмової відповіді
з комплексного екзамену
«Історія України. Всесвітня історія. Археологія»**

<i>Повнота та ґрунтовність відповіді</i> Здобувач логічно і глибоко розкрив сутність питання та послідовність подій в контексті загальної тематики, показав причино-наслідкові зв'язки, окреслив проблемні аспекти та концептуальні особливості. Добре володіє історіографічним та джерельним матеріалом. При викладі матеріалу чітко формулюються дефініції та правильно використовується фахова термінологія	20 балів
<i>Переконливість та аргументація при викладі думок</i> Здобувач добре володіє історіографічним та джерельним матеріалом, за допомогою якого впевнено аргументує свої висновки.	20 балів
<i>Креативність поглядів</i> Здобувач виявив здатність до власних висновків, надав власну оцінку фактологічного та джерельного матеріалу	5 балів
<i>Системний виклад думок</i> Відповідь є послідовною, логічно побудованою, у повному обсязі розкриває зміст питання, у відповіді встановлені системно-структурні зв'язки	10 балів
<i>Застосування вдалих ілюстративних зразків</i> У відповіді презентовані результати власних досліджень, роботи з різними типами джерел; сформульовано розгорнутий аналіз власних досліджень	20 балів
<i>Вільне оперування методологією та методикою проведення досліджень</i> Відповідь демонструє застосування методів досліджень із застосуванням основних методів джерелознавчого аналізу	20 балів
<i>Граматична коректність викладу</i> Відповідь викладена грамотною, науковою мовою з дотриманням норм та правил державної мови	5 балів
<i>Загальна кількість</i>	100 балів

Гарант ОП

(Підпис)

Галина МИХАЙЛЕНКО